

VIỆN VĂN HỌC

NGHIÊN CỨU

VĂN HỌC

LITERARY STUDIES

ISSN 0494-6928

Số 7 (569)

TẠP CHÍ CỦA VIỆN HÀN LÂM KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM

NGHIÊN CỨU VĂN HỌC

LITERARY STUDIES

TỔNG BIÊN TẬP

PGS.TS. Nguyễn Hữu Sơn

HỘI ĐỒNG BIÊN TẬP

Chủ tịch:

PGS.TS. Nguyễn Đăng Điệp

Ủy viên:

PGS.TS. Trần Thị An

PGS.TS. Trương Đăng Dung

PGS.TS. Đoàn Lê Giang

PGS.TS. Nguyễn Hữu Sơn

PGS.TS. Lưu Khánh Thơ

GS.TS. Trần Ngọc Vương

BAN BIÊN TẬP - TRỊ SỰ

TS. Trần Thiện Khanh (Phó Trưởng ban)

PGS.TS. Lưu Khánh Thơ

TS. Đỗ Thị Thu Huyền

ThS. Nguyễn Kim Nhạn

Tòa soạn: 20 Lý Thái Tổ, Hoàn Kiếm, Hà Nội

Điện thoại: (04) 3825 2895 (115)

Fax: (04) 3825 0385

Email: tapchincvh@gmail.com

Website: <http://vienvanhoc.vass.gov.vn>

Giấy phép xuất bản số 283/GP-BVHTT cấp ngày 23-5-2001.

In tại Công ty Cổ phần sách và Phát triển giáo dục Việt Nam.

GIÁ: 48.000Đ

NGHIÊN CỨU VĂN HỌC

Số 7 (569)

Tháng 7-2019

MỤC LỤC

Chuyên san *Văn học các dân tộc thiểu số Nam Bộ*
- từ truyền thống đến hiện đại

LỜI ĐẦU SỐ

ĐOÀN LÊ GIANG	Người Hoa với Chiêu Anh Các - “Salon văn học” quốc tế đầu tiên của Việt Nam	3
PHẠM TIẾT KHÁNH	Truyện cổ dân tộc Chăm và Khmer nhìn từ góc độ đề tài	12
NGUYỄN KIM CHÂU	Hình tượng quan công qua câu đối trong chùa, miếu người Hoa ở An Giang	22
HỒ QUỐC HÙNG - HUỲNH VŨ LAM	Truyện cười dân gian Khmer trong đời sống thực tại	31
NGUYỄN THỊ KIỀU TIÊN	Từ truyện Ream Kêr đến sân khấu Dù kê, Rô băm của người Khmer Nam Bộ	42
TẶNG VĂN THÒN	Đặc điểm ngôn ngữ thơ bảy chữ trong dân ca người Khmer Nam Bộ	50
NGUYỄN THỊ NHUNG	Sự tương đồng trong type truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái” của người Khmer Nam Bộ và người Việt	57
NGUYỄN HỮU LỄ	Văn học Châu Ro – Từ truyền thống đến hiện đại	66
NGUYỄN PHƯƠNG THẢO	Vị thế hai nhà thơ gốc Hoa Trịnh Hoài Đức - Ngô Nhân Tĩnh trong nền văn học dân tộc giai đoạn thế kỷ XVIII - XIX	78
PHAN MẠNH HÙNG – VÕ MINH TRUNG	Trương Hảo Hiệp Và Mộng Mai đình Hoa nguyên thảo tập	84
NGUYỄN TRƯƠNG TUẤN	Vương Hồng Sển và <i>Tự vị tiếng Việt miền Nam</i> – Nhìn từ văn hóa tộc người Nam Bộ	100
ĐỖ THỊ THU HUYỀN	Giải lãnh thổ trạng thái xa xứ trong sáng tác Lý Lan	112

VĂN HỌC NHÀ TRƯỜNG *Sự tích Ao Bà Om - truyền thuyết tiêu biểu của người*
TRÂM THANH TUẤN *Khmer ở Trà Vinh*
ĐỌC SÁCH
NGUYỄN THỊ KIỀU TIÊN *Tuyển tập truyện Ream Kêr dân tộc Khmer Nam Bộ*
- TĂNG VĂN THÒN
TIN TỨC
PV *Hội thảo Kỷ niệm 100 năm sinh nhà thơ Huy Cận*
PV *Hội thảo Các tạp chí khoa học xã hội và công tác xuất
bản trong cách mạng 4.0 và hội nhập quốc tế*
HN *Hội thảo Việt Nam, châu Âu giao lưu văn hóa, văn học*

LỜI ĐẦU SỐ

Trong những năm gần đây, ngoài các số thường kỳ, Tạp chí *Nghiên cứu Văn học* đã phối hợp với Khoa Văn học thuộc các Trường Đại học Thái Nguyên, Sơn La, Đà Lạt, Cần Thơ,... tổ chức các số chuyên san, cụm bài và đan xen một số bài về văn học các dân tộc thuộc vùng núi phía Bắc, Tây Bắc, Đông Bắc, Thanh – Nghệ, Tây Nguyên, Tây Nam Bộ và được đánh giá cao. Xác định tầm quan trọng của định hướng nghiên cứu một nền văn học quốc gia đa dân tộc và một nền văn học đa dân tộc trong chính thể quốc gia, lần này Tạp chí *Nghiên cứu Văn học* quyết định thực hiện số chuyên san ***Văn học các dân tộc thiểu số Nam Bộ - từ truyền thống đến hiện đại***, tháng 7-2019.

Nhìn từ địa lý hành chính, Nam Bộ có 19 tỉnh thành, bao gồm 6 tỉnh thành thuộc Đông Nam Bộ (Bà Rịa - Vũng Tàu, Bình Dương, Bình Phước, Đồng Nai, Tây Ninh, Thành phố Hồ Chí Minh), 13 tỉnh thành thuộc Tây Nam Bộ (An Giang - Bến Tre - Bạc Liêu - Cà Mau - Thành phố Cần Thơ - Đồng Tháp - Hậu Giang - Kiên Giang - Long An - Sóc Trăng - Tiền Giang - Trà Vinh - Vĩnh Long) với 5 dân tộc thiểu số chính: Chăm, Chơ Ro (Châu Ro, Đơ Ro), Hoa, Khmer, Xtiêng... Mặc dù quá trình định cư có khác nhau nhưng các dân tộc thiểu số vùng Nam Bộ đều có nền văn học phát triển từ truyền thống đến hiện đại và để lại nhiều tác phẩm đặc sắc.

Trong quá trình đấu tranh giải phóng dân tộc và xây dựng đất nước, đặc biệt từ thời Đổi mới (1986) đến nay, Đảng và Nhà nước Việt Nam đã có nhiều chủ trương, chính sách, Nghị quyết, Chỉ thị đẩy mạnh phát triển kinh tế - xã hội, bảo đảm an ninh - trật tự đối với vùng đồng bào các dân tộc Nam Bộ. Hướng đến nhiệm vụ xây dựng, phát triển văn hóa – văn học, số chuyên san ***Văn học các dân tộc thiểu số Nam Bộ - từ truyền thống đến hiện đại*** lần này tập trung nghiên cứu, xác định diện mạo, đặc điểm vùng văn học, giới thiệu một số thể loại, tác gia, tác phẩm của từng dân tộc và khảo sát, so sánh, đối chiếu tương quan giữa các hiện tượng, trường hợp văn học các dân tộc. Số chuyên san hướng tới góp phần phát huy các giá trị văn hóa, văn học nghệ thuật quá khứ trong xã hội hiện đại theo tinh thần các Nghị quyết của TW Đảng và các Tỉnh Đảng bộ, thiết thực góp phần phát triển bộ môn Địa phương học và đặt cơ sở cho các kế hoạch nghiên cứu văn hóa – văn học các dân tộc vùng Nam Bộ về lâu dài.

Trong quá trình thực hiện số chuyên san Văn học các dân tộc thiểu số Nam Bộ - từ truyền thống đến hiện đại, Tạp chí *Nghiên cứu Văn học* đã nhận được sự phối hợp chặt chẽ từ Hội Văn học nghệ thuật các dân tộc thiểu số Việt Nam, Trường Đại học Trà Vinh và sự cộng tác, giúp đỡ tích cực trực tiếp, hiệu quả từ các nhà khoa học tại vùng Nam Bộ. Nhân đây, chúng tôi xin chân thành cảm ơn...

Trân trọng giới thiệu cùng bạn đọc.

Tạp chí *Nghiên cứu Văn học*

SỰ TƯƠNG ĐỒNG TRONG TYPE TRUYỆN “DŨNG SĨ DIỆT YÊU QUÁI” CỦA NGƯỜI KHMER NAM BỘ VÀ NGƯỜI VIỆT

NGUYỄN THỊ NHUNG*

Tóm tắt: Nghiên cứu so sánh truyện cổ tích nói chung và truyện cổ tích thần kì của các dân tộc nói riêng từ góc độ type và motif đã và đang được các chuyên gia nghiên cứu Folklore trên thế giới và Việt Nam vận dụng rất hiệu quả. Hướng tiếp cận này góp phần quan trọng trong việc tìm ra sự tương đồng và khác biệt giữa hệ thống truyện cổ tích thần kì của dân tộc Khmer Nam Bộ với truyện cổ tích thần kỳ người Việt sinh sống trên cùng một vùng lãnh thổ từ cả góc độ văn học lẫn văn hóa. Bài viết trình bày một số nét tương đồng trong type truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái” của người Khmer ở Nam Bộ với truyện cổ tích thần kỳ người Việt.

Từ khóa: Truyện cổ tích thần kỳ, Khmer Nam Bộ, Việt, type, motif.

Abstract: Vietnamese and international folklore-studies scholars have effectively implemented the comparative approach in studying the genre of fairy-tale and the particular magical fairy-tale of ethnic groups in terms of type and motif. This approach has contributed to the discovery of the literary and cultural similarities and differences between the magical fairy-tale of the Khmer and that of the Viet who reside in the same territory in southern Vietnam. This article presents some similarities between the “heroes killing monsters” the Khmer group and the magical fairy tales of Viet group in southern Vietnam.

Key words: Magical fairy-tale, Khmer group in southern Vietnam, Viet group, type, motif.

Phương pháp nghiên cứu so sánh là một phương pháp rất hiệu quả trong việc tiếp cận hướng nghiên cứu văn hóa - văn học. Tác giả Trần Thị An trong bài viết “Nghiên cứu văn học dân gian từ góc độ type và motif - những khả thủ và bất cập” đã có cái nhìn hệ thống, chỉ ra những hướng nghiên cứu khả thủ trên phương diện type và motif. Việc lựa chọn so sánh type truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái” trong hệ thống truyện cổ tích thần kỳ của hai

dân tộc Khmer và Việt sinh sống trên cùng một vùng đất Nam Bộ để tìm ra sự tương đồng và bước đầu dựa vào các đặc điểm về loại hình, về lịch sử, tôn giáo, địa văn hóa, phong tục, tập quán... để lý giải cho sự tương đồng này là một hướng nghiên cứu theo chúng tôi là rất khả thi và có giá trị thực tiễn ở Việt Nam hiện nay. Đồng thời việc tìm ra những nét tương đồng này sẽ giúp cho chúng tôi có một cái nhìn tổng quát và khoa học về mối quan hệ mật thiết giữa type truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái” của hai dân tộc Khmer và Việt đang sinh sống Nam Bộ.

* TS. - Trường Đại học Cần Thơ,
Email: ntnhung@ctu.edu.vn.

1. Kết quả khảo sát

Để so sánh type truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái” của hai dân tộc, chúng tôi tiến hành khảo sát gần 70 truyện cổ tích thần kỳ Khmer Nam Bộ và hơn 100 truyện cổ tích thần kỳ của người Việt (Kinh). Sau

khi thống kê phân loại, chúng tôi đã xác định được 19 truyện thuộc type “Dũng sĩ diệt yêu quái”, cụ thể như sau:

Đối với truyện cổ tích người Khmer chúng tôi lựa chọn 16 bản kể sau để khảo sát:

TT	Truyện	Phần mở đầu	Phần nội dung	Phần kết thúc
1	<i>Chau Sanh Chau Thông</i>	I.4 - I.5 - 1.6	II.11 - II.31 - II.8 - II.9 - II.10 - II.9 - II.14	III.38 - III.37
2	<i>Say V'oan</i>	Không có motif	II.16 - II.23- III.37 - II.24- II.8	III.39
3	<i>Rich Thi Sel và nàng Kon Rây</i>	Type	II.26 - II.25 - II.27 - III.37 - II.30	III.38 - III.39
4	<i>Săn sâl La chi</i>	Type	II.20 - II.27- II.28 - II.16 - II.31 - II.9- II.16- II.13	III.38 - III.39 - III.37
5	<i>Mười bảy người con</i>	Type	II.16 - II.8	III.36
6	<i>Chao T'bat T'buá</i>	không	II.31- II.14 - II.15 - I.3	III.37
7	<i>Hoa cau</i>	I.22	II.25 - II.10 - II.29	III.37
8	<i>Dũng sĩ Maha Thô tê</i>	I.4-I.5- I.6	II.26 - I.8	III.36
9	<i>Hoa ba màu</i>	I.7	I.8 - II.30 - II.23 - II.16	III.36
10	<i>Chau Pram Thngay</i>	I.1	II.20 - II.21I - I.31 - II.8	III.36 - III.37 - III.39
11	<i>Niêng Sóc Kò-ro-ốp,</i>	không	I.2 - II.16 - II.8- II.9 - II.13 - III.37- II.10	III.37 - II.20 - II.34

Đối với type truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái” của người Việt (Kinh), chúng tôi lựa chọn 3 bản kể:

□□□

Ghi chú: *Sự ra đời thần kỳ* (I.1); *Dâng cúng lễ vật* (I.2); *Kén rể* (I.3); *Ăn khỏe* (I.4); *Đứa trẻ bị bỏ rơi* (I.5); *Người khỏe* (I.6); *Treo giải thưởng* (I.7); *Diệt rắn ác* (II.8); *Cướp công* (II.9); *Diệt chim*

ác (I.10); *Diệt cá sấu* (II.11); *Đi xuống thủy cung* (II.12); *Người câm* (II.13); *Âm thanh thần kỳ: tiếng đàn, tiếng gà* (II.14); *Chống chiến tranh xâm lược* (II.15); *Vật thần kỳ: niêu cơm, thanh kiếm, cây búa,*

chiếc cung, đôi giày, thuốc, hoa, lọ nước, bùa phép (III.6); Nhận chần làm đệ tử (III.7); Vật sót lại (II.18); Thử tài (II.19); Thi tài (II.20); Thỏa thuận với rắn (II.21); Vu không (II.22); Học phép thuật, học bùa phép (II.23); Tranh công (II.24); Đánh nhau để giành cha (II.25); Lời tuyên đoán của Thầy bói (II.26); Đi làm thuê, làm mướn (II.27); Đánh tráo (II.28); Vượt biển (II.29); Phân xử (II.30); Biến hình (II.31); Đấu trí, thách đấu với rắn (II.32); Vi phạm điều cấm kị (II.33); Nữ tỳ phản trắc (II.34); Xâm lược (III.35); Tranh công và phân xử (III.36); Thường công (III.37); Kết hôn và truyện ngôi (III.38); Trùng phạt kẻ có tội (III.39).

2. Sự tương đồng của type truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái” người Khmer Nam Bộ và của người Việt (Kinh)

Khi tiến hành khảo sát so sánh type truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái” của hai dân tộc Khmer và Việt ở Nam Bộ, chúng tôi nhận thấy bên cạnh những nét khác biệt mang tính đặc trưng trong kiểu truyện này của hai dân tộc, giữa chúng có rất nhiều điểm tương đồng, cụ thể có thể đề cập đến các điểm cơ bản sau:

2.1. Tương đồng về nhân vật chính

Nhân vật chính luôn là một yếu tố quan trọng tạo nên nội dung cũng như tính hấp dẫn cho cốt truyện. Khảo sát type truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái” của người Khmer Nam Bộ và người Việt, chúng tôi nhận thấy: Nhân vật chính của truyện đều là chàng dũng sĩ. Điều này trước hết được minh chứng ở cách đặt tên truyện. Trong các truyện thuộc type truyện này, tên của chàng dũng sĩ hoặc nhân vật/ sự kiện quan trọng liên quan đến người dũng sĩ thường được dùng để đặt tên cho truyện. Ví dụ, ở

truyện của người Khmer, các truyện *Say V'oan*, *Săn sâl La chi*, *Dũng sĩ Maha Thô tê*, *Chau Pram Thngay...* (Khmer), truyện *Thạch Sanh* (Việt).

Không chỉ tên truyện giúp ta thấy nhân vật chính đóng vai trò trung tâm trong kết cấu tự sự của truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái” mà viện dẫn quan trọng nhất chính là hệ thống tự sự bám theo nhân vật chính. Trong type truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái” của người Khmer và người Việt, nhân vật dũng sĩ là nhân vật có tài. Tài năng của nhân vật có thể bộc lộ ngay từ nguồn gốc thần kỳ (như Thạch Sanh do trời sai xuống), hoặc sinh nở thần kỳ (Săn sâl La chi khi sinh ra đã cầm vũ khí thần kỳ trong tay, cười ốc thần), hoặc ăn khỏe lớn nhanh (Dũng sĩ Maha Thô tê ăn một lúc hết vài giỏ lúa, còn Cậu bé năm ngày Chau Pram Thngay thì chỉ sau 5 ngày đã biết đi đứng nói cười).

Với tài năng của mình và thái độ vô tư chiến đấu vì cộng đồng, vì người yếu thế, các Dũng sĩ đều trải qua cuộc phiêu lưu với những cuộc chiến đấu với lực lượng khổng lồ và nguy hiểm. Chính vì các lớp tự sự đều xoay quanh các cuộc chiến đấu, nên hầu như tất cả các Dũng sĩ của truyện cổ tích hai dân tộc đều là nam nhi, không có nữ nhi. Điều này phản ánh một thế giới quan cổ thủ mạnh mẽ cho rằng chỉ có nam nhi mới gắn với biểu tượng sức mạnh và đi kèm với nó là quyền lực.

Trải qua cuộc phiêu lưu chiến đấu chống lại cái ác, các dũng sĩ trong type truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái” đều có một kết thúc tốt đẹp. Thường công, kết hôn với công chúa, truyện ngôi vua, đoàn tụ gia đình là những phần thưởng cho các chàng dũng sĩ, khiến họ được hưởng hạnh phúc mãi mãi về sau.

2.2. Tương đồng về kết cấu

Nhìn một cách tổng quát dựa vào bảng thống kê nêu trên, chúng ta có thể nhận thấy, kết cấu của type truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái” của người Khmer Nam Bộ và người Việt về cơ bản là giống nhau, bao gồm ba phần: phần mở đầu; phần giữa và phần kết.

Phần mở đầu

Phần mở đầu của các truyện thuộc type truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái” của hai dân tộc Khmer Nam Bộ và Việt thường có kết cấu bao gồm một số motif nói về nguồn gốc hoặc sự ra đời thần kì của nhân vật dũng sĩ.

Trong truyện của người Khmer, ở phần mở đầu của truyện *Chau Sanh Chau Thông* cũng là motif nói về nguồn gốc xuất thân của chàng Chau Sanh, ở nước Pì - rịa - nà - xây, bên kinh thành của vua Pò - rum Mơ - tót, hai vợ chồng đã già mà chưa có con. Một hôm ông lão vào rừng thì thấy một bé trai bị bẫy nằm trong chiếc hoa sen giữa bưng. Ông mang về nhà nuôi. Hoàng tử Săn sâl La chi, ở phần mở đầu cũng là sự xuất hiện chàng hoàng tử Săn sâl La chi khi mới sinh ra đã có sức mạnh phi thường “vừa sinh, ra đã cỡi trên lưng một con ốc thần, tay mặt cầm gươm vàng biểu hiện quyền uy của dòng dõi anh hùng và tay trái cầm một chiếc cung làm bằng gỗ quý màu trắng như ngà voi, với ống tên đẹp trên vai rất oai dũng” [10].

Trong truyện của người Việt, motif mở đầu của kiểu truyện này thường là motif sự ra đời thần kỳ. Biểu hiện của motif này có thể thể hiện rõ ràng như trong truyện *Thạch Sanh* nhưng cũng có thể chỉ hàm chứa trong nội dung kết cấu như trong truyện *Ba chàng thiện nghệ* hoặc *Tiêu diệt Mãng xà*. Các chàng dũng sĩ của type truyện này có thể có nguồn gốc thần kỳ rõ ràng như

chàng Thạch Sanh (motif sự ra đời thần kỳ), là con Ngọc hoàng đầu thai xuống trần gian làm con của người nông dân, sau khi cha mẹ chết chàng trở thành người mồ côi, cũng có thể là một đứa con rơi được nhà sư nhặt về nuôi như chàng trai trẻ trong *Tiêu diệt Mãng xà* có tài năng lạ thường hoặc không rõ nguồn gốc như ba chàng trai vốn có các tài năng thiên bẩm trong truyện *Ba chàng thiện nghệ*.

Phần nội dung

Ở phần giữa type truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái” của người Khmer và người Việt thường gắn với các motif cơ bản như: Diệt rắn ác, bị đánh lừa, kén rể, diệt chim ác, đi xuống thủy cung, trở nên câm, tiếng đàn thần kỳ, thanh gươm thần kỳ, vật còn sót lại, chống chiến tranh xâm lược, niêu cơm thần kỳ, kết hôn và truyền ngôi. Đây là phần xoay quanh những cuộc thử thách mà chàng dũng sĩ phải trải qua, mỗi thử thách thường gắn với một hay một vài motif xác định, có thể nhờ những lực lượng thần kỳ, vật thần kỳ hoặc có thể nhờ vào sức mạnh của chính bản thân mà chàng dũng sĩ vượt qua được thử thách, thực hiện đúng chức năng của mình.

Trong type truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái” của người Khmer, hình ảnh chàng dũng sĩ luôn chiến đấu trực tiếp với yêu quái. *Chau Sanh Chau Thông*, ở phần diễn biến thì ông lão nghèo quá không nuôi nổi Chau Sanh, nên dẫn con vào rừng giết để khỏi phải thấy con chết dần chết mòn. Ông chặt cây dầu to đẽ lên người con, tưởng con đã chết, gạt nước mắt quay về nhưng một lát chàng đã vác cây dầu to về đến công, ông lão vừa ngạc nhiên vừa mừng rỡ. Và từ đó họ gọi chàng là dũng sĩ vác cây dầu to (Bô - ros còm - bênh ma - ha chờ - tiêl). Sau đó chàng giết cá sấu, giết chằn tinh, giết chim Kờ - ruốt cứu công chúa, cứu thái tử con Long vương.

Hoàng tử Săn sâl La chi bị những người vợ của vua lừa, nên vua cha xua đuổi hai anh em vào rừng sống. Đến khi cô của các chàng bị chúa chặn bắt thì chàng mới đến tiêu diệt và cứu cô, lại xuống thủy cung cứu quận chúa.

Cũng giống như type truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái” của người Khmer, Trong truyện Thạch Sanh của người Việt, chàng tiêu phu dũng cảm, tốt bụng đã trải qua những thử thách cơ bản sau: Thử thách thứ nhất là giết chết chằn tinh (motif diệt rắn ác) nhờ vào võ nghệ, các phép thần thông do các thiên thần truyền dạy và sự trợ giúp của cây búa thần. Sau đó, chàng bị Lý Thông lừa và cướp công lần thứ nhất (bị đánh lừa); Thử thách thứ hai là tiêu diệt đại bàng (motif diệt chim ác) để cứu công chúa và lại bị Lý Thông đánh lừa lần hai. Nhờ vào cây đàn thần kì của Hoàng tử con vua Thủy tề ban tặng chàng đã chữa được bệnh câm cho công chúa (motif tiếng đàn thần kì) và kết hôn cùng công chúa (motif kết hôn) và Thử thách cuối của chàng là đánh lui quân 18 nước chư hầu (motif chống chiến tranh xâm lược, motif chiếc đàn thần và motif niêu cơm thần kì) đem lại cuộc sống yên bình cho mọi người.

Chàng trai mồ côi trong *Tiêu diệt mãng xà* cũng đã vượt qua thử thách hết sức nguy hiểm đó là phải đối diện trực tiếp với mãng xà, tiêu diệt nó cứu công chúa và cứu nhân dân (motif diệt rắn ác, motif

thanh kiếm kỳ diệu). Ba chàng trai trong *Ba chàng thiện nghệ* đều vượt qua cùng một thử thách chung là phải tiêu diệt đại bàng cứu cô con gái xinh đẹp nhà họ Lê dựa vào khả năng của chính mình.

Phần kết

Khi khảo sát các bản kể của hai dân tộc, chúng tôi thấy ở ba bản kể trên phần kết đều là sự chiến thắng của các chàng dũng sĩ trước trận chiến cam go với bọn yêu quái và phần thưởng cho sự chiến thắng ấy chính là được kết hôn với cô gái xinh đẹp, nếu là công chúa thì sẽ được vua cha truyền ngôi. Chàng Chau Sanh kết hôn với công chúa sau đó lên ngôi. Chàng hoàng tử Săn sâl La chi cứu cô của mình thoát khỏi chúa chặn, cứu con của cô, được giải oan, chàng cùng mẹ về cung và được vua cha truyền ngôi. Thạch Sanh, các chàng dũng sĩ trong truyện Việt cũng đều cưới được công chúa và các cô gái xinh đẹp. Có được một cuộc sống ấm no hạnh phúc, một gia đình trọn vẹn và phần thưởng xứng đáng nhất chính là cô gái xinh đẹp sẽ trở thành vợ sau chiến công lẫy lừng của các chàng dũng sĩ.

2.3. Tương đồng về motif

Sau khi thống kê các motif có trong type truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái” của cả hai dân tộc người Khmer và người Việt, chúng tôi thấy hai hệ thống truyện này có 6 motif chung, cụ thể như sau:

3. Một số lý giải về sự tương đồng và khác biệt trong truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái” của người Khmer Nam Bộ và người Việt

3.1. Tính phổ biến của type truyện

Sự tương đồng của type truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái” của người Khmer Nam Bộ và người Việt đến từ cơ sở nội tại của quy luật sáng tạo tự sự dân gian. Theo các luận điểm của thuyết loại hình, chúng tôi giả thuyết rằng những tương đồng trong hai type truyện này của người Khmer và người Việt nằm trong quy luật tương đồng về nhân vật, kết cấu và motif của truyện “Dũng sĩ” trên thế giới.

Thứ nhất, về nhân vật, hình ảnh người anh hùng hay dũng sĩ, được hiểu là người có tài, lập được chiến công hiển hách, là nhân vật có trong kho tàng tự sự dân gian của bất cứ dân tộc nào.

Thứ hai, về kết cấu, trong kho tàng truyện cổ dân gian thế giới cũng có nhiều type truyện về người anh hùng trong đó kết cấu tự sự có những bước phát triển tương đồng như các truyện Dũng sĩ. Chúng tôi tra bộ sưu tập type truyện của Thompson và thấy có type “những người đồng hành” *The Companions*. Type truyện kể rằng người anh hùng trên đường đi của mình gặp lần lượt những người đồng hành và những người này đều có tài lạ: (a) anh khỏe nhỏ cây; (b) anh mắt nhìn xa vạn dặm; (c) anh thổi gió; (d) anh thính tai; (e) anh chạy nhanh; (f) anh chịu lạnh; v.v... Những chi tiết này làm ta liên tưởng đến các anh em đồng môn trong truyện *Hoa cau* của Khmer hay *Ba chàng thiện nghệ* của Việt.

Thứ ba, về motif, chúng tôi tham khảo bộ sưu tập motif index của A-T cho các bước tự sự của type truyện Dũng sĩ và

thấy rằng hầu như ở nhóm nào cũng có thể tìm được các motif tương tự:

(1) Nhân vật dũng sĩ xuất hiện với tài năng, hoàn cảnh đặc biệt: Bảng tra motif của Thompson có các motif A511, A511.1, A511.1.1., A511.1.3 về những sự ra đời thần kỳ của anh hùng (văn hóa) hay motif A512.3 về nguồn gốc thần linh của nhân vật anh hùng [12, tr.178-184].

(2) Nhân vật dũng sĩ gặp lực lượng hung ác và hành động anh hùng chiến đấu và chiến thắng đối phương (diệt vật ác người ác + tu học, vượt cản trở, thể hiện tài): Motif A511.3 của Thompson nói về quá trình giáo dục như một phần hun đúc nên năng lực của người dũng sĩ.

(có thể có) (3) Nhân vật dũng sĩ gặp trắc trở vì bị nhân vật kẻ thù cướp công, đánh tráo, vu khống, phản bội.

(có thể có) (4) Nhân vật dũng sĩ được trợ giúp một cách thần kì: type truyện 513, 514 nói về truyện của những người giúp đỡ, trong đó có motif I.Q2 tốt và xấu, người em út động lòng trắc ẩn.

(5) Nhân vật dũng sĩ giành lại phần thưởng xứng đáng của mình từ kẻ thù, hưởng cuộc sống hạnh phúc mãi mãi về sau. Motif H335 là vua trao nhiệm vụ cho dũng sĩ và hứa gả con gái. Motif H331 là cuộc thi tài giữa những người cầu hôn và công chúa là phần thưởng.

Có tài, lập công, được thưởng là những mấu chốt tự sự có trong các truyện về anh hùng của cả nhân loại. Đến truyện cổ tích Việt và Khmer, nhân vật người anh hùng có sự thần kỳ và cái kết viên mãn của cổ tích, vẫn có thể có dáng dấp thần thoại, có thêm chi tiết của truyền thuyết. Vì thế, sự tương đồng giữa truyện dũng sĩ Khmer

Nam Bộ và Việt cũng vì tính quốc tế của thể loại và của type truyện này.

3.2. Tương đồng từ góc độ văn hóa

Trong quá trình so sánh type truyện “Dũng sĩ yêu quái” của hai tộc người: Khmer Nam Bộ và Việt, chúng tôi nhận thấy có những chi tiết tương đồng khác không thể chỉ lý giải chỉ lý giải từ đặc trưng thể loại. Chúng tôi giả thuyết rằng yếu tố môi trường, xã hội, lịch sử, văn hóa tự sinh của các dân tộc này cũng là cơ sở để sản sinh type truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái”. Trong khi hầu hết các truyện dũng sĩ diệt yêu quái đều có anh hùng, nhà vua, công chúa, kẻ phản diện, sự thần kì, thì hình tượng vật ác bị dũng sĩ kết liễu lại là yếu tố văn hóa đặc thù quan trọng, đó là hình tượng chằn. Motif diệt chằn ác có ở cả trong truyện người Việt và truyện người Khmer, làm motif chính của những truyện dũng sĩ hay nhất của người Việt (*Thạch Sanh*) và người Khmer (*Chau Sanh Chau Thong; Say V'oan, Săn sâl La chi, Mười bảy người con, Chao T'bat T'buá, Dũng sĩ Maha Thôtê, Chau pram Thmay, Niêng Sóc Kờ - ro - óp*).

Đi sâu hơn vào lịch sử văn hóa tộc người, chúng tôi giả thiết rằng mối liên hệ lịch sử văn hóa giữa hai dân tộc Việt và Khmer với nhau và với ảnh hưởng của văn hóa Ấn Độ cũng góp phần tạo nên những chi tiết tương đồng trong truyện hai dân tộc. Thứ nhất, do ảnh hưởng từ văn hóa Ấn Độ, nhân vật chằn (yeak), biểu tượng của quỷ vương, gia nhập vào văn hóa Khmer và Việt, là cơ sở cho sự xuất hiện của motif diệt chằn. Vì thế, trong những lý giải từ môi trường sinh thái và lịch sử văn hóa tộc người, chúng tôi thống nhất với quan điểm của nhà nghiên cứu Cao Huy Đình (trường hợp *Tám Cám*) cho rằng lý thuyết vay mượn từ văn hóa Ấn có thể giúp lý

giải sự tương đồng giữa các motif trung tâm của type truyện này. Thứ hai, do mối liên hệ lâu dài cộng cư giữa người Việt và Khmer, có hai truyện dũng sĩ của hai dân tộc này giống nhau phần nhiều, có thể nói là truyện này là bản kể của truyện kia, bằng tiếng dân tộc khác. Nguyễn Thị Bích Hà đã chỉ ra với trường hợp *Thạch Sanh*, người Khmer có bản kể *Chau Sanh Chau Thong* với rất nhiều nét tương đồng. Tuy nhiên khi so sánh hai bản kể, tác giả này cũng cho thấy có nhiều nét khác biệt mang căn tính tộc người. Ví dụ, với *Thạch Sanh*, motif niêu cơm thần kỳ có dấu vết của nền nông nghiệp lúa nước đặc trưng Việt. Đồng thời, phần này cũng đưa ra những lý giải xuất phát từ cơ sở văn hóa tộc người, đặc biệt là ảnh hưởng văn hóa Ấn Độ trong những tương đồng về motif diệt chằn ở truyện của người Khmer và người Việt.

Kết luận

So sánh hệ thống type truyện nói chung và type truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái” nói riêng để tìm ra sự tương đồng và khác biệt của type truyện của hai dân tộc cùng sống trên một vùng lãnh thổ và bước đầu lý giải cho sự tương đồng và khác biệt này là một việc làm có giá trị thực tiễn nhằm đáp ứng yêu cầu dạy và học văn học dân gian nói riêng tại các trường đại học ở Việt Nam nói riêng và việc bảo tồn những giá trị căn bản của thể loại truyện dân gian các dân tộc Việt Nam nói chung. Trong phạm vi bài viết này mặc dù chúng tôi chỉ mới đề cập đến sự tương đồng và bước đầu lý giải cho sự tương đồng của type truyện “Dũng sĩ diệt yêu quái” của hai dân tộc Khmer và Việt ở Nam Bộ nhưng chúng tôi cũng hy vọng nghiên cứu này sẽ là nền tảng cho các nghiên cứu chuyên sâu hơn về type truyện của hai dân tộc.

Tài liệu tham khảo

- [1] Trần Thị An (2007), “Nghiên cứu văn học dân gian từ góc độ type và motif - những khả thủ và bất cập”, *Tạp chí Văn học*, số 2.
- [2] Nguyễn Đông Chi (1974-1982), *Kho tàng truyện cổ tích Việt Nam*, 5 tập, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội.
- [3] Chu Xuân Diên (2015), “Về phương pháp so sánh trong nghiên cứu văn hoá dân gian”, <http://khoavanhoc-ngonngu.edu.vn>.
- [4] Nguyễn Tấn Đắc (Chủ biên, 1983), “Về bảng mục lục tra cứu các type và motif của truyện kể dân gian”, trong *Văn học dân gian, những phương pháp nghiên cứu*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội.
- [5] Nguyễn Tấn Đắc (1999), “Nghiên cứu truyện dân gian Đông Nam Á bằng type và motif”, trong *Văn học dân gian - Các công trình nghiên cứu*, Nxb. Giáo dục, Hà Nội.
- [6] Nguyễn Bích Hà (1998), *Thạch Sanh và kiểu truyện dũng sĩ trong truyện cổ tích Việt Nam và Đông Nam Á*, Nxb. Giáo dục, Hà Nội.
- [7] Nguyễn Thị Huệ (1999), *Nhân vật xấu xí mà tài ba trong truyện cổ tích Việt Nam*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội.
- [8] Phạm Tiết Khánh (2007), “Diện mạo văn học Khmer dân gian Nam Bộ”, *Tạp chí Văn hóa dân gian*, số 1.
- [9] Nguyễn Xuân Kính (Chủ biên, 2004), *Tổng tập Văn học dân gian người Việt*, Tập 6- *Truyện cổ tích thần kỳ*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội.
- [10] Huỳnh Ngọc Trảng (1987), *Truyện dân gian Khmer* (2 tập), Nxb. Văn hóa Nghệ thuật Cửu Long.
- [11] Stith Thompson (1977), *The folktale*, University of California press, Berkeley, Los Angeles, London.
- [12] Stith Thompson (1958), *Motif - index of folk - literature*, Indiana University press; Blomington and Indianapolis.